

EL-HADÂSE VE'N-NASSU'L-KUR'ÂNÎ
Muhammed Reşid Rayyân, Ürdün Ü ed-Dirâsât el-Ulyâ Fak.,
Ürdün 1998, 330 sh., (Yüksek Lisans tezi)*

Fethi Ahmet POLAT**

1969 yılında Ürdün'de doğan Rayyân, 1991 yılında Ürdün Üniversitesi Şerîa Fakültesi'nden mezun oldu. 1998 yılında el-Hadâse ve'n-Nassu'l-Kur'ânî adıyla aynı fakültede yüksek lisansını; 2005 yılında "Qur'an and The Political Discourse of Modernity: a Critical Reading in Mohammad Arkoun's Thought" adıyla Birmingham Üniversitesi'nde doktorasını tamamladı. Türkiye, Ürdün, Filistin, Endonezya, Malezya, İngiltere ve Amerika gibi ülkelerde eğitim amaçlı idari görevlerde bulundu, uluslar arası sempozyumlarda sunumlar yaptı, projeler hazırladı. İngilizce ve Arapça kaleme almış olduğu kitapların yanı sıra pek çok makalesi de bulunan yazar, Ürdün Üniversitesi Şerîa Fakültesinde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Aynı zamanda bu fakültenin idari işler dekan yardımcılığını da yürüten Rayyân, özellikle yurt dışından gelen öğrencilere yönelik düzenlediği kurslarla da adından söz ettirmektedir.

Ahmed Halid Şükrî danışmanlığında hazırlanmış olan çalışma; bir giriş, üç bölüm, bir hatime ve bibliyografyadan oluşmakta; tezin son kısmında özellikle tezde yoğun bir şekilde değerlendirmeye tabi tutulan Muhammed Arkoun'un otobiyografisinden bahsedilmekte ve onun Kuran hakkındaki metodolojik önerileri, kadim usul kitaplarının konuları ile mukayeseli incelemelerin yapıldığı grafikler eşliğinde irdelenmektedir. Bu son kısımda Arkoun'dan ve örneğin, Halefullah gibi kıssaların tarihselci bir okumaya tabi tutulması gerektiğini söyleyen isimlerden blok nakillere de yer verilmektedir.

Tezin temel konusu, modernizm düşüncesinin hangi temeller üzerinde yükseldiğini ortaya koymak ve sürece ait söylemlere sahip olan bir düşünür olarak Muhammed Arkoun'un Kuran metnine bakışını incelemektir.

62 sayfa tutarındaki birinci bölüm modernizm kavramının tanımı, doğuşu, modernizme yöneltilen eleştiriler, sekülerizmin/laikliğin tarihi ve İslam toplumlarındaki mevcut durumu, gelenek kavramının ne anlama geldiği ve geleneği nasıl okumak gerektiği konuları üzerinde durmaktadır.

İkinci bölümde metnin tanımı, metinlerin okunma biçimleri, Kuran metni, Kuran metninin hususiyetleri gibi konular ele alınmaktadır. Bu bölümün yaklaşık

* Abdulkadir Muhammed el-Huseyn'in tezini Suriye'den temin eden yüksek lisans öğrencim Orhan Güvel'e teşekkürlerimi sunuyorum.

** Selçuk Ü İlahiyat Fakültesi Tefsir Ana Bilim Dalı öğretim üyesi. e-mail: ahmetfethi@yahoo.com

25 sayfa olması, tezin bölümleri arasında eşit olmayan bir dağılımla karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir.

Üçüncü ve son bölüm ise tezin en kapsamlı bölümü olup takriben 120 sahife tutarındadır. Bu bölümün ilk kısmında Arkoun'un fikrî alt yapısı irdelenmekte; özellikle vahiy, Kuran ve tefsir sahasında Arkoun'un görüşlerine yer verilmektedir. Bölümün ikinci kısmı ise Arkoun'un bu konularla ilgili kaleme almış olduğu eserlerden seçilen yorum örneklerinin kritize edildiği pratik meselelerden oluşmaktadır.

Araştırmacının bu konuyu ele alırken hangi saiklerden hareket ettiğini dile getirdiği satırlar, daha önce bu tartışmalarda hoş olmayan tecrübeler yaşamış birisi olarak ilğimizi çekmiştir. Buna göre tezin seçilmesinde en önemli birkaç husustan biri, bu sahada henüz İslam dünyasında sadra şifa olacak eserlerin kaleme alınmamış olması, kaleme alınan birkaç eserde ise meselelerin ifrat ya da tefrit noktasında bir okumaya tabi tutulmasıdır. Her ne kadar İslam dünyasında Arkoun gibi maruf bazı şahısların Müslüman kimliği tartışmaya açılmış ise de gerek Batı'da gerek Doğu'da bu isimlerin önemli bir okuyucu kitlesine sahip olması, sanal ortamda on binlerce sayfada kendilerinden bahsedilmesi, aslında bu isimlerin görüşlerine dair çalışmalar yapmakta geç bile kaldığımız göstermektedir. Gerçek şu ki insanları bizden olanlar ya da olmayanlar şeklinde bir tasnife tabi tutmak, kimlik olarak aidiyetini İslam dünyası ile anlamlı gören bu yazarları ötekileştirmek ve söylemlerine kör ve sağır kalmak, meselelerimizi çözme noktasında herhangi bir faydayı haiz olmadığı gibi bu insanlara yardımcı olmayı ya da bunlarla yapıcı ilişkiler içerisine girmeyi dahi imkânsız kılmaktadır.

Modern dönemde dinî ilimlerle teşrik-i mesaide bulunanların, bu sahanın dışında kalan pek çok insan ile epistemolojik anlamda hemen hiçbir irtibatının bulunmadığını söylersek, galiba abartmış olmayız. En basitinden Selçuk Üniversitesi bünyesinde bu kopukluğu müşahade etmek mümkündür. İlahiyat öğrencileri ile diğer fakültelerin öğrencileri arasında bariz ilişkisizlikler vardır ve bu mesafenin yakın gelecekte kapanması pek mümkün görünmemektedir. İşin üzücü yanı, karşılıklı medeni ilişkilerde iç karartıcı bir noktada bulunuyor olmamız değildir; bundan da öte, aramızda bilişsel anlamda herhangi bir alış-verişin bulunmamasıdır. Bu açıdan dinî ilimlere yabancı olan ya da bırakılan öğrenciler kadar modern dünyaya uzak kalan ya da uzak tutulan öğrenciler de suçludur.

Araştırmacının tezinde ulaşılmış olduğu sonuçlar şöyle özetlenebilir:

Öncelikle modernizm kavramı, en azından İslam dünyasında, henüz vuzuha kavuşmamış kapalı bir kavramdır. Çoğu zaman bu konuda kalem oynatanlar, kavramın içeriğini kendi istedikleri gibi doldurmaktadırlar. Bununla birlikte bu kavramın Batı dünyasında bütünüyle akla dayandığını ve dinî herhangi bir hareket noktasına sahip olmadığını ifade etmek gerekir. Öte yandan araştırmacı, modernizm kavramının bu dinden uzak yapısının, önemli ölçüde Batı dünyasındaki dönemsel ve yerel şartlardan kaynaklandığını söyler. Sadece bu kadarla da kalmaz; ilk zamanlar bu şartların altında farklı alanların bir ürünü olarak ortaya çıkan modernizmin, zamanla Batı dünyasında felsefesinin de inşa edilmeye başlandığını belirtir. Yine bu çerçevede modernizm ile sekülerizm, her ikisi de birbirini doğuran ve birbirini gerektiren diyalektik bir süreç içerisinde ilerlemiştir. Dolayısıyla araştırmacı, din ile modernizmin/sekülerizmin, temelde birbirlerine zıt olduklarını özenle

vurgular ve bunları uzlaştırma çabalarının boş bir iddiadan ibaret olduğunu savunur. Ne var ki Batı dünyasında dinin ne anlama geldiği sorusu ile İslam'ın ne anlama geldiği sorusunun aynı olmadığı, bu çerçeveden bakıldığında sekülerizmin hangi konumda değerlendirilmesi gerektiği gibi tartışmaların herhangi bir şekilde tezde ele alınmadığını söylemeliyiz. Bilindiği üzere İslam dünyasındaki sekülerizm çabalarının, karşıtı olan İslam -İslam olgusu değil- ile mukayese edilmesi, çoğu zaman meselenin sıhhatli olmayan bir tartışma zeminine sürüklenmesine sebep olmaktadır. Bu çalışmada da benzer bir zaaf hissedilmektedir.

Araştırmacının metin ve metin okumalarıyla ilgili tespit etmiş olduğu en önemli husus, İslam dünyasındaki bütün modern metin okumalarının, vazgeçilmez olarak ve belirleyici ölçüde dilbilimini önerdiğini, beşerî metinler açısından son derece yerinde olan bu önerinin Kuran metni açısından mutlak bir geçerliliği olmadığını, Kuran metninin dilbiliminin sınırları dışında da çeşitli enstrümanlara ihtiyaç duyduğunu söylemesidir. Beşerî metinlerle ilahî metinlerin aynı düzlemde hareket ettiklerini söyleyemeyeceğimizden, araştırmacı, Kuran metnini okumada göz önünde bulundurulması gereken kriterlerin atlanamayacağını iddia etmektedir. Bu cümleden, tezde Kuran üzerinde pratik örnekler olarak işaret edilen pek çok modern metin okuması, maalesef Kuran tefsirinde son derece önemli olan bazı yönlerin atlanması sonucuyla karşılaşmıştır. Kuran metnini okuyanlar ondan etkilenmek ve o doğrultuda bir inşada bulunmaktansa metni kendi düşünceleri doğrultusunda istihdam etmekte, metne rol biçmektedirler. İslam hukukun modern dönem için kifâetsiz olduğu, sekülerizmin bir yaşam biçimi olarak önerildiği okumalar da aslında bu tür metin okumalarıdır.

Modern yorum önerilerinin en dikkat çekici sorunlarından biri herhangi bir bilimsel okuyuşa bağlı kalmıyor olmasıdır. Görünüşte bilimsellik iddiasının sıklıkla vurgulandığı bu okumalar, esasen herhangi bir yöntemle sadakat göstermemekte; nerede, hangi yöntem metni daha söz dinler kılabiliyorsa o yöntemi öne çıkarmaktadır. Ayrıca işin içinden çıkılmadığı yerlerde cevabı verilmeyen sualler yöneltip durmak, bir süre sonra okuyucuyu kısır bir döngüye de mahkûm etmektedir.

Doğrusu Muhammed Arkoun seküler dünya görüşüne sahip olan düşünürlerin belki de en önemlisidir, der araştırmacı. Hakkını da yememek lazımdır; çünkü gerçekten modern Batı düşüncesine dair oldukça geniş bir tetebbuatı bulunmaktadır. Mamafih bu engin bilgi düzeyi, Kuran metni söz konusu olduğunda inanılmaz derecede sığ yorumların sadır olmasına yol açacak kadar zayıftır. Arkoun her metni aynı ontolojik ve epistemolojik düzlemde ele aldığından, tezleri, içinden çıkılması mümkün olmayan birçok çelişki barındırmaktadır. Araştırmacıya göre, Câbirî ve Ebu Zeyd gibiler de bu açıdan benzer zaafarla maluldür.

Netice olarak araştırmacı, modern okumaların toptan kabulü gibi toptan reddinin de makbul bir davranış olmayacağını, geleneksel okumalarda olduğu gibi modern okumalarda da müspet ve menfi taraflar olduğunu, İslam dünyasının kendi kadim metin okuma yöntemlerini yeniden gözden geçirerek modern okumaların güçlü delillere sahip yönlerini değerlendirmesi gerektiğini savunmaktadır.